

कालिज पालन प्रविधि

कालिज पालन प्रविधि

लेखन/सम्पादन

वासुदेव नाथ
पशु विकास अधिकृत
राष्ट्रीय पशुपन्थी स्रोत व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन कार्यालय
हरिहरभवन, ललितपुर

विषय सूची

क्र.सं.	विषयवस्तु	पृष्ठ सङ्ख्या
१	परिचय	१
२	कालिज पालनका विशेषताहरू	२
३	मासुका विशेषताहरू	२
४	हावापानी	३
५	जातहरू	३
६	कालिज पालन व्यवसायको (SWOT ANALYSIS)	४
६.१	सबल पक्ष (STRENGTH-S)	४
६.२	कमजोर पक्ष (WEAKNESS-W)	५
६.३	अवसरहरू (Opportunity-O)	५
६.४	चुनौती (THREAT-T)	५
७	हुर्काउने तरिका	६
८	आहारा व्यवस्थापन	६
९	खोर तथा वासस्थान	७
१०	प्रजनन व्यवस्थापन	८
१०.१	वयस्क हुने उमेर	८
१०.२	वार्षिक फुल उत्पादन	८
१०.३	ओथारो राख्ने अन्डामा हुनुपर्ने गुणहरू	९
१०.४	ओथारो बस्ने गुँडमा हुनुपर्ने सुविधाहरू	९
१०.५	ओथारो बसेको अवधिभर कालिजको व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू	९
१०.६	चल्ला कोरल्ने तरिका	९
११	०-४ हप्ताको उमेरका चल्ला हुर्काउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू	१०
१२	जैविक सुरक्षा व्यवस्थापन	११

१३	फोहोरमैला व्यवस्थापन	१३
१४	फार्म अभिलेख व्यवस्थापन	१४
१५	अनुज्ञापत्र लिएर व्यावसायिक रूपमा वन्यजन्तु पालन तथा प्रजनन गर्दा लागने दस्तुर	१९
१६	पन्छी पालनसम्बन्धी केही प्रचलित शब्दावली	१६

कालिज पालन प्रविधि

१. परिचय

कालिज जङ्गली चरा हो । यसलाई वन कुखुराको नामले पनि चिनिन्छ । यो नेपालको तराईदेखि हिमालसम्म तथा समुद्र सतहबाट २४५ मिटरदेखि ३०५० सम्मको उचाइमा पाइन्छ । नेपालको पहाडी क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी कालिज पाइन्छन् । नेपालको हिमाल, पहाड र तराईमा चिलिमे, मुनाल, डाँफे, फोक्रास, चिर, मुजुर, लुईँचे र कालिज गरी ८ प्रकारका कालिज पाइन्छन् । यो मानवबस्तीदेखि नजिकैको जङ्गलमा पाइने भएकाले सबैभन्दा बढी अवैध सिकार गरिन्छ । नेपालमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ र नियमावली २०३० ले अनुज्ञापत्र (लाइसेन्स) वा अनुमति लिएर सिकार गर्न पाउने तथा व्यावसायिक रूपमा वन्यजन्तु पालन तथा प्रजनन गराउन पाउने व्यवस्था गरेकाले सोही बमोजिम सबै प्रक्रियाहरू पूरा गरी पालन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ । खास गरी पूर्वी एसियामा रहेका कालिज विश्वभरि फैलिए । चीन र म्यानमारमा सबैभन्दा बढी जातका कालिजहरू पाइन्छन् । युरोपमा यसको व्यवसाय धेरै छ । कालिज मध्यपहाडी क्षेत्रमा पालन गरिने संरक्षित पन्छी हो । यो रङ्गीचङ्गी सुन्दर चञ्चल पन्छी हो । यो बढी दगुर्छ । यो आक्रामक

किसिमको हुन्छ । प्वाँख नपलाउन्जेलसम्म एकले अर्कोलाई ठुड्ने भएकोले जोगाउन निकै मुस्किल हुन्छ । यसलाई सानोमा चिन्न सर्किंदैन र ३ महिना पुगेपछि भालेको घाँटीमा मालाजस्तो सेतो रङ्गको रिड र बाँकी जीउ रातो रङ्गको रङ्गीचङ्गी हुन्छ । यसको पोथी खरानी रङ्गको हुन्छ । यिनीहरू झगडालु स्वभावका हुन्छन् । नङ्गा र चुचोले एकले अर्कोलाई चिथोर्छन् । यिनीहरू बिहानबेलुकी उड्ने गर्दछन् । यसको मासु स्वस्थकर तथा स्वादिष्ट हुने भएकाले यसको नाम लिनेबित्तिकै मांसहारीहरू साह्रै लोभिन्छन् ।

२. कालिज पालनका विशेषताहरू

- यसमा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढी हुने भएकोले रोग कम लाग्ने ।
- कुखुरापालनभन्दा सजिलो हुने ।
- पाखा जमिन र रूखहरू भएको भिरालो ठाउँ भए पनि पालन गर्न सकिने ।
- यसको चल्ला हुर्काउन कठिन हुने ।
- चिसो ठाउँमा पाल्न सकिने ।
- रूख, बुटा, काठ र अग्लो ठाउँ चाहिने ।
- खुल्ला छोडेर पाल्नुपर्ने ।
- यिनले एकअर्कोलाई ठुड्ने बढी समस्या हुने भएकोले एकले अर्कोलाई ठुँगेर मार्ने वा घाइते बनाउने समस्या हुन्छ ।
- यिनको चल्ला कोरल्दा पोथीभन्दा भालेको सङ्ख्या बढी हुने गर्दछ । जस्तै भाले करिब ७० प्रतिशत र पोथी ३० प्रतिशत हुन्छ ।
- यिनलाई ६० प्रतिशत घाँस र ४० प्रतिशत दाना खुवाएर पाल्न सकिन्छ ।

३. मासुका विशेषताहरू

- यसको मासु निकै पोसिलो हुन्छ ।
- यसको मासु निकै स्वादिलो हुन्छ ।
- सुत्केरी र बिरामीलाई राम्रो हुन्छ ।
- यसको मासुमा प्रोटीनको मात्रा बढी हुन्छ ।
- यसको मासुमा बोसोको मात्रा कम हुन्छ ।
- यसको मासु युरिक एसिड र कोलेस्ट्रॉलको बिरामीले पनि खान मिल्दछ ।
- बच्चा र बूढाबूढीलाई यसको मासु खाँदा हड्डीलाई बलियो बनाउन सहयोग मिल्दछ ।

४. हावापानी

कालिज पालनका लागि जति चिसो हावापानी हुन्छ त्यति नै उपयुक्त हुन्छ । यसका लागि २८ डिग्री सेन्टिग्रेड तापक्रमभन्दा बढी हुनु राम्रो मानिँदैन तर पनि ३२ डिग्री सेन्टिग्रेड तापक्रमसम्म पालन गर्न सकिन्छ । यसका लागि माइनस तापक्रमसम्म पनि सजिलै हुर्काउन सकिन्छ भने तराईको गर्मी हावापानीमा पालन गर्न उपयुक्त हुँदैन ।

५. जातहरू

विश्वमा करिब ९ हजारदेखि १० हजार प्रजातिका चराहरू पाइने अनुमान गरिएको छ । जसमध्ये नेपालमा मात्र ८८६ प्रजातिका चराहरू पाइन्छन् । विश्वमा २९ प्रजातिका कालिज पाइने अनुमान गरिएको छ जसमध्ये ८ प्रजातिका कालिज (Himalayan Monal, Cheer Pheasant, Satyr Tragopan, Common Peafowl, Red Jungle fowl, Blood Pheasant, Koklass Pheasant and Kalij Pheasant) नेपालमा पाइन्छन् । नेपाललाई चराहरूको स्वर्गीय ठाउँ (Paradise of the bird) को नामले चिनिन्छ । नेपालको राष्ट्रिय चरा डाँफे Himalyan Monal (Lophophorus impejanus) संरक्षित कालिजको प्रजातिमा पर्दछ । "Danphe". Cheer Pheasant (Cheer), Himalayan Monal (Danphe) and Satyr Tragopan (Munal) are three protected species listed under National Parks and Wildlife Conservation Act, 1973. हाल व्यावसायिक रूपमा विदेशबाट आयात गरिएका कालिजका प्रमुख जातहरूको बारेमा तल उल्लेख गरिएको छ ।

१. रिङनेक कालिज (Ringneck Pheasant)

यसको उत्पत्ति एसियामा भएको मानिन्छ । यो एसियाको प्रसिद्ध गेम बर्डको नामले चिनिन्छ । यसको वैज्ञानिक नाम *Phasianus colchianus* हो । यसका विभिन्न रङ हुन्छन् । खास गरी चम्किलो तामा रातो चम्किलो सुनौलो रङ हुन्छ भने भालेको घाँटीमा रातो रिङ र आँखा रातो

हुन्छ । भालेको पुच्छर लामो हुन्छ । पोथीको रङ खैरोमा बुढा हुन्छ तर भालेभन्दा सानो र पुच्छर छोटो हुन्छ । यसको भालेको तौल १.५ केजी र पोथीको तौल ९०० ग्रामसम्म हुन्छ ।

२. कालो कालिज (Black Pheasant)

यसको उत्पत्ति युरोपमा भएको मानिन्छ । यो इन्द्रधनुष तथा हरियो कालो रङको हुन्छ । यसको भाले पोथीभन्दा ठूलो र लामो पुच्छरको हुन्छ । यसको भालेमा निकै सजावट देखिन्छ । यसको लोती निकै चम्किलो र सजावट भएको हुन्छ । यिनीहरूले बीउ, अन्न, कीरा, फट्याङ्ग्रा लगायत सबै चीज खाने भएकाले Omnivorous भनिन्छ ।

६. कालिज पालन व्यवसायको (SWOT ANALYSIS)

६.१. सबल पक्ष (STRENGTH-S)

- खेतीपाती गर्न अनुपयुक्त जमिनमा यो व्यवसाय सजिलैसित सञ्चालन गर्न सकिने हुनु ।
- सबै जातजाति, धार्मिक, सांस्कृतिक चालचलन तथा रीतिरिवाज भएका मानिसहरूका लागि यसको मासु उपभोगका लागि स्वीकार्य हुनु ।
- उच्च मूल्यका वस्तुका रूपमा स्थापित हुनु ।
- बजारमा उचित मूल्यमा बिक्री हुनु तथा बजारको अभाव नरहनु ।
- नयाँ व्यवसाय भएको हुनाले युवाहरू व्यवसायप्रति आकर्षित हुनु ।
- प्राविधिक जनशक्तिमा वृद्धि भइरहनु ।
- स्थानीय तहमा विज्ञहरूबाट सेवा उपलब्ध हुनु ।
- आधारभूत तालिम प्रदेश स्तरमा उपलब्ध हुनु ।
- मासुजन्य उद्योगमा वृद्धि हुनु ।

- निकै चिसो हावापानीमा पनि सफलतापूर्वक गर्न सकिने ।
- रोग कम लाग्ने तथा रोगसँग लड्न सक्ने क्षमता उच्च हुनु ।

६.२ कमजोर पक्ष (WEAKNESS-W)

- विशेषज्ञ सेवा तथा सुविधा उपलब्ध हुन नसक्नु ।
- भौतिक पूर्वाधार तयार गर्नका लागि लगानी बढी लाग्नु ।
- दक्ष श्रमिकको अभाव हुनु ।
- कृषकहरूको मागअनुसार तालिम दिन नसक्नु ।
- यस विधामा दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको कमी हुनु ।
- सजिलोसँग ऋण नपाउनु ।
- यसको बिमा सजिलै र प्रभावकारी तवरले हुन नसक्नु ।
- बाह्रै महिना घाँस खेती गर्न नसक्नु ।
- यसका लागि बजारमा छुट्टै दाना उपलब्ध नहुनु ।

६.३ अवसरहरू (Opportunity-O)

- नयाँ व्यवसाय भएकोले थोरै व्यवसायीहरू यस पेसामा संलग्न हुनु ।
- बढिरहेको जनसङ्ख्या, सहरीकरण, जनचेतना र आयस्तरले मासुको मागसमेत बढ्दै जानु ।
- रेस्टुरेन्ट तथा होम स्टेको सङ्ख्या दिन प्रतिदिन वृद्धि हुँदै जानु ।
- आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको सङ्ख्यामा वृद्धि हुनुका साथै यसको मासु खोजीखोजी खानु ।
- खेतीपाती गर्न नसकिने जमिनमा पनि यो व्यवसाय सजिलै गर्न सकिने ।
- नयाँ व्यवसाय भएकाले यसको उत्पादनको बजारमा प्रतिस्पर्धा नहुनुले बजारमा एकाधिकार तथा प्रशस्त आमदानीको व्यवसायको रूपमा देखा पर्नु ।
- बजारमा मागअनुसारको आपूर्ति हुन नसकेकोले उच्च मूल्यमा चल्ला, मासु, फुल बिक्री हुनु ।

६.४ चुनौती (THREAT-T)

- प्राविधिको विकास तथा विस्तार पर्याप्त मात्रामा हुन नसकेर लगानी गर्नका लागि ढुक्को वातावरण नहुनु ।
- गुणस्तरीय तथा दक्ष प्राविधिक सेवाको पहुँच बढाउन कठिनाइ हुनु ।
- मासु उपभोगमा न्यून आय भएका उपभोक्ताहरूको पहुँचमा वृद्धि गर्न

- कठिनाइ हुनु ।
- मासुको बजार व्यवस्थित बनाउन कठिनाइ हुनु ।
- युवा तथा दक्ष जनशक्तिको विकास गर्न कठिनाइ हुनु ।
- वर्षभरि गुणस्तरीय हरियो घाँस तथा पशुआहारको अभावमा उत्पादन लागत बढी हुनु ।
- व्यवसायलाई दिगो राख्ने आधारहरू तय हुन नसक्नु ।
- सरकारी नीतिनियमहरू व्यवसायमैत्री हुन नसक्नु तथा कानुनी झन्झट बढी हुनु ।
- पन्छीमा नयाँनयाँ रोगहरू देखा पर्दै गएकाले तिनको रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न कठिनाइ हुनु ।

७. हुर्काउने तरिका

कालिज ओथारो बस्ने स्वभावको पन्छी हो । तर ओथारो बस्नु भनेको पोथी कालिजलाई शारीरिक कमजोरी हुन्छ । स्वाभाविक रूपमा पनि सुत्केरी अवस्था भनेको कमजोरी अवस्था हो । यस अवस्थामा निकै स्याहारसुसार आवश्यक पर्दछ । ओथारो बस्ने पन्छीहरू रैथाने स्वभावका हुन्छन् । यिनीहरू गुँडमा नै बस्ने भएकाले आवश्यक आहारा खान पाउँदैनन् । आफू भोकभोकै भए पनि अन्डाबाट चल्ला कोरल्छन् । चल्ला कोरलिसकेपछि चल्ला हुर्काउँछन् । दानापानी खान तथा खोज्न सिकाउँछन् ।

चल्ला कोरलेको दिनदेखि १.५ महिनासम्मलाई ब्रुडिङ्ग खोरमा राखेर हुर्काइन्छ । यस अवधिमा कुखुराको चल्ला हुर्काएजस्तै कोठाको तापक्रम मिलाउने र दानापानीको पनि यथोचित व्यवस्थापन गरिन्छ ।

८. आहारा व्यवस्थापन

जङ्गली कालिजले कीराफट्याङ्ग्रा अन्नलगायतका वस्तु खाने भए पनि यो त्यति राम्रो आहारा मानिँदैन । यसलाई व्यावसायिक रूपमा पालन गर्दा सन्तुलित आहारा खुवाउनुपर्दछ । यो जङ्गली चरा भएकाले यसले दानाभन्दा पनि घाँस बढी मन पराउँछ । यसलाई नरम घाँसहरू खुवाएर पाल्दा उत्पादन लागत पनि कम हुन जाने हुन्छ । यसले नरम खालका सबै घाँस खान्छ । दानामा कुखुराभन्दा पनि बढी प्रोटीनयुक्त दाना आवश्यक हुन्छ । यिनलाई उम्रेको गहुँ, जौ, जै क्लोभर अति राम्रो हुन्छ ।

यिनका लागि उपयुक्त घाँसहरू कम्फ्रे घाँस, जै घाँस, वर्षिम, डेस्मोडियम, सेतो

क्लोभर, राई घाँस, ज्वाइन्ट भेच, बदामे घाँस/फरेज पिनट आदि नरम खालका घाँसहरू उपयुक्त हुन्छन् । यिनलाई घाँस दिँदा मसिनो गरी काटेर खुवाउनुपर्दछ ।

यिनलाई तोरी, गहुँ, कोदो, मकैको च्याँखला खुवाएर पनि पालन सकिन्छ । यिनलाई कुखुराको दानामा थप भटमास मिसाएर खुवाउन सकिन्छ । दिनमा २ पटक दाना दिनुपर्दछ । यिनलाई सफा स्वच्छ पानी दिनमा ३ पटक राखिदिनुपर्दछ । पानीलाई फोहोर हुन दिनु हुँदैन । पानी फोहोर भएमा पुनः पानी राख्नुपर्दछ । दानापानी खाने भाँडा हमेसा सफा हुनुपर्दछ । यिनको खोरमा दानापानी खाएनखाएको वा फोहोर भएनभएको ध्यान दिनका लागि दिनमा ४ पटक हेर्नुपर्दछ ।

उमेर	दानाको किसिम	दानामा प्रोटीन प्रतिशत
०-३ हप्ता	Pre Starter feed	२८
३-७ हप्ता	Starter feed	२६
७-१४ हप्ता	Grower feed	२०
१४ हप्ताभन्दा बढी	Maintenance	१४

विभिन्न अध्ययनअनुसार प्रि स्टार्टर दाना २८ प्रतिशत ९ हप्तासम्म र ग्रोवर दाना २४ प्रतिशत प्रोटीन भएको दाना खुवाउँदा राम्रो देखिएको छ ।

यसलाई कुखुराको जस्तो उमेरअनुसार दाना परिवर्तन गर्नु पर्दैन भन्ने नेपालमा कालिज पालक कृषकहरूले भन्दै आएका भए पनि नेपालमा यसको अनुसन्धान हुन बाँकी नै छ ।

यिनलाई दानापानी खुवाउन कुखुरालाई खुवाउने भाँडाहरू ड्रिङ्कर र फिडर नै प्रयोग गरिन्छ ।

९. खोर तथा वासस्थान व्यवस्थापन

यो जङ्गली स्वभावको पन्छी भएकाले यसलाई उड्नुपर्ने हुन्छ । यिनीहरू बिहानबेलुकी दिनमा दुई पटक उड्ने गर्दछन् । यसरी नै व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । रूखमा नै बास बस्नुपर्ने रूखमा नै वा अग्लो ठाउँमा बस्नुपर्ने आहारा खाने समयबाहेक अन्य समय यो रूखमा नै बस्न रुचाउँछ । यिनलाई बास बस्नका लागि खोर निर्माण गर्नुअगाडि नै साना रूखहरू भएको ठाउँ हुनुपर्दछ । खाली ठाउँमा बाँस वा काठको अग्लो खम्बा गाडेर बस्ने ठाउँ बनाइदिनुपर्दछ ।

कालिज पालन प्रविधि

यसलाई घरपालुवा बनाएसँगै यसको वासस्थान जङ्गली वातावरणमा नै तयार गर्नुपर्दछ । यसका लागि पर्याप्त ठाउँ चाहिन्छ जुन उड्नका लागि आवश्यक ठाउँ हुनुपर्दछ । यसका लागि पालन गर्ने ठाउँको पूरै कम्पाउन्डलाई जालीले घेर्नुपर्दछ । यसको माथि पनि जालीले नै छोप्नु/ढाक्नुपर्दछ । यसको खोरका लागि समथर ठाउँ नभए पनि भिरालो ठाउँमा पनि बनाउन सकिन्छ । भएसम्म पूरै कम्पाउन्डमा ग्याबिन जाली (GI) लगाउनुपर्दछ । दिनमा कम्तीमा पनि २०० मिटर दूरीसम्म उड्नुपर्दछ ।

खोरमा आवश्यक स्थान

उमेर समूहका कालिज	आवश्यक क्षेत्रफल वर्गफिट
१ दिनदेखि २ हप्ता	०.२५
३ देखि ६ हप्ता	१
६ देखि १२ हप्ता	४

१०. प्रजनन व्यवस्थापन

चल्ला उत्पादनका लागि अन्डा उत्पादन गर्दा कुनै बथानमा भालेपोथी १:८ अनुपातमा मिसाउनु (आठवटा पोथीका लागि एकवटा भाले) राम्रो मानिन्छ । सामान्यतः प्रजनन नियमअनुसार भालेपोथी मिसाउने १:६ अनुपातमा (छवटा पोथीका लागि एकवटा भाले) मिसाउनुपर्दछ । प्रजननका लागि भालेपोथी अनुपात १:५ अनुपातमा मिसाउनु आवश्यक मानिन्छ ।

१०.१ वयस्क हुने उमेर

कालिजको भाले वा पोथीको ६ महिना उमेर भएपछि वयस्क हुन्छन् । ६ महिना उमेर पुगेपछि प्रजननका लागि आवश्यक पर्ने बाहेकका वयस्क भाले विक्री गर्न लायक हुन्छन् ।

१०.२ वार्षिक फुल उत्पादन

यिनको ओथारो बस्ने स्वभाव हुन्छ । यिनले फागुन अन्त्यदेखि वा चैतदेखि असारसम्म अन्डा दिन्छन् । यिनलाई उचित आहारा उपलब्ध हुन सकेमा दिनैपिच्छे र नत्र दिन बिराएर एउटा अन्डा दिन्छन् । यसरी वर्षमा एउटा पोथी कालिजले ६०-७० वटा अन्डा दिन्छ । यसको अन्डा २३-३६ ग्राम तौलको

हुन्छ । यसले अन्डा पार्नेबित्तिकै टिपेर राख्नुपर्दछ । यदि ढिलो गरी टिप्न खोज्दा भालेले अन्डा ठुङ्ग्न सक्दछ ।

१०.३ ओथारो राख्ने अन्डामा हुनुपर्ने गुणहरू

- अन्डाको बोक्रा नचर्केको हुनुपर्नेछ ।
- अन्डा पारेको अवधि १० दिनभन्दा कम हुनुपर्नेछ ।
- अन्डाको साइज एकनासको हुनुपर्नेछ ।
- अन्डाको बोक्रा सफा हुनुपर्दछ ।
- अन्डाको तौल ३० ग्रामभन्दा बढी हुनुपर्दछ ।

१०.४ ओथारो राख्ने गुँडमा हुनुपर्ने सुविधाहरू

- गुँड यू आकारको हुनुपर्छ ।
- गुँडमा सोत्तर राखेको हुनुपर्छ ।
- गुँड जमिनभन्दा केही माथि हुनुपर्दछ ।
- गुँडलाई अरू पन्छीहरूबाट जोगाउन सकिने हुनुपर्दछ ।

१०.५ ओथारो बसेको अवधिभर माउ कालिजको व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

- गुँड र माउमा बाह्य परजीविहरू हुनु हुँदैन ।
- गुँडनजिकै सन्तुलित दाना र पानीको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।
- दानापानीको भाँडो सफा हुनुपर्दछ ।
- दानापानीमा फोहोर हुनु हुँदैन ।
- नजिकै भुतभुते खेल्ने हुनुपर्दछ ।
- भुतभुते खेल्ने माटोमा खरानी मिसाएको हुनुपर्दछ ।
- गुँडमा अन्डा उपयुक्त स्थानमा हुनुपर्दछ ।
- कालिजले अन्डाहरू चलाएको हुनुपर्दछ ।
- गुँडमा अन्डाहरू राखिएको सङ्ख्यामा नै हुनुपर्दछ ।

१०.६ चल्ला कोरल्ने तरिका

यिनको ओथारो बस्ने स्वभाव हुन्छ । कालिजले १०-१२ अन्डा ओथारो बसेर कोरल्न सक्दछ । ओथारो बस्ने भनेको सुत्केरी हुनु नै भएकोले यस अवधिमा पोथी कालिज निकै कमजोर हुन्छ । यसकारण पनि हाल चल्ला कोरल्ने मेसिन (Hatching Machine) उपलब्ध भएसम्म ओथारो बसाल्ने गरिँदैन । हाल १ हजार चल्ला कोरल्ने क्षमता भएको ह्याचिङ मेसिनको करिब १ लाख रुपैयाँसम्ममा पनि

उपलब्ध हुन्छ ।

११. ०-४ हप्ता उमेरका चल्ला हुर्काउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

ओथारो वा ह्याचिड मेसिनबाट चल्ला कोरलिसकेपछि ०-४ हप्ताको उमेरसम्म निकै ध्यान दिनुपर्दछ । यस अवधिमा राम्ररी ध्यान दिन सकिएन भने चल्लाको मृत्युदर बढी हुन्छ । यस अवस्थामा चल्लालाई चिसो तातो र अन्य पन्छीहरूबाट बचाउनुपर्दछ । यस अवधिमा चल्लाहरू हुर्काउनका लागि माउ र चल्लाहरूका लागि दानापानी, खोर र चर्ने स्थानको उचित व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

- चल्ला कोरलनुभन्दा पहिले नै सम्पूर्ण चीजको आवश्यक व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।
 - चल्ला कोरलनुभन्दा १ हप्ताअगाडि नै चल्ला हुर्काउने खोरको राम्रोसँग सरसफाइ गर्नुपर्दछ ।
 - खोरको राम्रो सरसफाइ गरी सकेपछि दानापानी खुवाउने भाँडालाई घाममा सुकाउनुपर्दछ ।
 - चल्ला हुर्काउने खोरमा भुइँको सतहबाट दुई-चार इन्च उचाइसम्म ओभानो हुने गरी सोत्तर बिछ्याउनुपर्दछ ।
 - पानी दिने भाँडोलाई दैनिक ब्रसले राम्ररी सफा गरी ताजा पानी दिनुपर्दछ ।
 - चल्लाहरूले पानी खान नसकुन्जेलसम्म भुइँमा नै पानी खाने भाँडो राख्नुपर्दछ । जब पानी खान सिक्छ तब पानी खाने भाँडोलाई अलि अग्लो हुने गरी झुन्ड्याएर राख्नुपर्दछ ।
 - पहिलो २ दिन दानालाई नाइलो वा बाक्लो फराकिलो कागज वा कुटमा फिँजाएर दिनुपर्दछ । जब चल्लाले दाना खान सिक्छ तब दाना कम गहिराइ भएको भाँडोमा वा बाटामा बिटसम्म भरी दिनुपर्दछ । त्यसपछि कहिले पनि दाना दिने भाँडोको दुई तिहाईभन्दा बढी दाना भर्नु हुँदैन ।
 - पहिलो दिनमा प्रतिदिन प्रतिचल्ला १० ग्रामका दरले र ४ हप्ता उमेर पुगेपछि प्रतिचल्ला प्रतिदिन २५ ग्रामका दरले दाना दिनुपर्दछ ।
 - माउलाई छुट्टै भाँडामा दाना र पानी दिने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । प्रति माउलाई दैनिक कम्तीमा ७० ग्रामभन्दा कम नहुने गरी दाना दिनुपर्दछ ।
- अन्डाको आकार
यसको अन्डा ३ आकारको हुन्छ । हलुका आकार २७.८-२९.७

ग्राम, मध्यम आकार २९.८-३१.७ ग्राम र ठूलो आकार ३१.८-३३.७ ग्रामसम्मको हुन्छ ।

१२. जैविक सुरक्षा व्यवस्थापन

- कालिज फार्मको मूल गेटमा सबैले देखे र बुझ्ने गरी नाम, ठेगाना उल्लेखित साइन बोर्ड राख्नुपर्दछ ।
- फार्म फिनिसिड भएको हुनुपर्ने र भित्र जाने गेटमा “भित्र परन सख्त मनाही छ” भनी लेखिएको हुनुपर्नेछ ।
- कालिज फार्म मूल सडकबाट र एक फार्मदेखि अर्को फार्मबीचको दूरी कम्तीमा २०० मिटर हुनुपर्छ ।
- कालिज खोर फार्मको मूल ढोकाबाट कम्तीमा १० मिटर टाढा हुनुपर्छ ।
- फार्ममा रहेका खोरहरू बीच एकअर्काको दूरी र खोरदेखि कार्यालय कोठा, दाना तथा अन्डा भण्डारण कक्ष आदि एकाईको दूरी कम्तीमा १० मिटर हुनुपर्छ ।
- कालिज फार्म मानिसको बस्तीबाट कम्तीमा १०० मिटरको दूरीमा हुनुपर्दछ ।
- फार्म भौगोलिक दृष्टिकोणबाट उपयुक्त हुने ठाउँ रोग निवारण गर्न सकिने गरी घना बस्तीभन्दा टाढा रहनुपर्नेछ । भवनमा हावाको बहने दिशालाई समेत दृष्टिगत गरिएको हुनुपर्नेछ । वातावरणीय हिसाबबाट उपयुक्त हुने स्थानमा फार्म भवन हुनुपर्नेछ ।
- फार्मपरिसरको मुख्य प्रवेशद्वार एउटा मात्रै हुनुपर्नेछ, र बाहिर निस्कन अर्को ढोका पछाडि राख्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।
- फार्मको गेटमा पालेको व्यवस्था हुनुपर्छ ।
- फार्म परिसरभित्र मुसा र कीरा नियन्त्रणसम्बन्धी व्यवस्था गरिएको हुनुपर्नेछ । पोल्ट्री दाना र अन्डा राख्ने कोठामा जङ्गली जनावर, चरा तथा अन्य जनावर परन नसक्ने हुनुपर्छ ।
- एउटा पोल्ट्री समूहलाई (Age Group) अर्को समूहसँग मिसाउनु हुँदैन ।
- दाना र अन्डा राख्ने घर सफा र निस्सङ्क्रमण गर्न सकिने खालको हुनुपर्नेछ ।
- आगन्तुकले फार्मभित्र जानुपर्दा अनुमति लिएर मात्र जान पाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- प्रत्येक पोल्ट्री फार्मभित्र आगन्तुक र कर्मचारीलाई कपडा बदल्ने कोठा

- र स्नान कक्षको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
- फार्ममा आगन्तुकहरूको पूर्ण विवरणसहितको अभिलेख राख्नुपर्छ ।
- प्रत्येक खोरमा रोग नियन्त्रणका लागि All - in , all -out को सिद्धान्त अपनाउने गर्नुपर्छ ।
- फार्ममा एक लट कालिज चल्ला ब्रुडिङ गरिसकेपछि खोरमा रहेका सामग्री र सुली पूर्ण रूपले हटाएपछि सफा गरी निस्सङ्क्रमण गरेपश्चात् कम्तीमा २ हप्तापछि मात्र अर्को लट चल्ला राख्नुपर्दछ ।
- फार्ममा नयाँ चल्ला ल्याउँदा रोगमुक्त फार्मबाट उत्पादित स्वास्थ्य प्रमाणपत्रसहितको पूर्ण स्वस्थ तथा रोग प्रतिरोधात्मक उपाय अपनाएको ह्याचरीबाट उत्पादित चल्ला मात्र राख्नुपर्नेछ ।
- फार्ममा कालिज बिरामी भएमा बथानबाट छुट्ट्याएर अलगगै राख्ने व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्दछ साथै फार्ममा कालिज मरेमा रोग अन्यत्र फैलिन नदिन वातावरण तथा मानव स्वास्थ्यमा समेत असर नपर्ने गरी खोरबाट तुरुन्तै हटाई खाडल (बाइलोजिकल पिट) वा शवदाह गृहमा तह लगाउनुपर्दछ ।
- प्रत्येक फार्मले अनिवार्य रूपमा मरेका पन्छी हाल्ने खाडल (बाइलोजिकल पिट) को व्यवस्था गरेको हुनुपर्दछ । सो खाडल कालिजको खोरबाट कम्तीमा २० मिटर टाढा हुनुपर्दछ ।
- फार्ममा कुनै सङ्क्रामक रोग देखा परी धेरै सङ्ख्यामा कालिज मरेमा वा नष्ट गरिएमा नष्ट गरिएका कालिज तथा अन्य सामग्री तह लगाउने स्थान तोकिएको हुनुपर्दछ ।
- दाना सफा र सुरक्षित ठाउँमा भण्डारण गरिएको हुनुपर्नेछ ।
- फार्ममा प्रयोग गरिने पानी पिउन योग्य हुनुपर्नेछ ।
- बिरामी र मरेको कालिजलाई खोरबाट तुरुन्तै हटाउने र रोग नफैलिने किसिमले नष्ट गरेको हुनुपर्नेछ ।
- फार्मबाट निस्केको फोहारलाई सुरक्षित साथ नष्ट गर्नुपर्नेछ ।
- फार्ममा दैनिक अभिलेख राख्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ । फार्म अभिलेखमा उल्लेखित तालिकाहरू अनिवार्य रूपमा अभिलेख राख्नुपर्नेछ ।
- फार्मभित्र Wheel dip गरेर मात्र फार्मको गाडी प्रवेश गराउनुपर्नेछ ।
- खोर र अन्य व्यवस्थापन इकाईको दूरी कम्तीमा ३० फिट फरकमा हुनुपर्नेछ ।
- फार्ममा चेन्ज रूम फुटवाथ रबर बुट एप्रोनको व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ ।
- फुट डिप हरेक खोरको अगाडि राख्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ ।

- फार्मको ढोका सधैं बन्द राखी नियमित रूपमा निस्सङ्क्रमण गर्नुपर्नेछ ।
- खोरको वरिपरि पानी जम्ने ठाउँ हुनु हुँदैन ।
- कालिजको खोर घुलो धुवाँ तथा प्रदूषणमुक्त हुनुपर्दछ ।
- फार्मबाट निस्किएको फोहोर पानी पुनः प्रयोग गर्नु हुँदैन ।
- फार्ममा राम्रो ढलको व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।
- बसाइँसराइ गर्ने पन्छीबाट टाढा राख्नका लागि तालतलैया तथा सिमसार क्षेत्र नजिक फार्म स्थापना गर्नु हुँदैन ।
- फार्ममा कार्यरत व्यक्तिहरूले आवश्यकताअनुसार पटकपटक साबुनपानीले हात धुनुपर्नेछ ।
- आगन्तुकहरूलाई कालिज तथा कालिजबाट उत्पादित वस्तुसँग सोझै सम्पर्कमा आउन दिनु हुँदैन ।
- फार्ममा कार्यरत व्यक्तिहरूलाई तालिमपश्चात् मात्र काममा लगाउने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।
- फार्ममा कार्यरत व्यक्तिहरूका लागि शौचालय तथा पटकपटक हात धुने पानीको उचित व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- फार्ममा आगन्तुकको अनावश्यक प्रवेशमा रोक लगाउनुपर्नेछ ।

१३. फोहोरमैला व्यवस्थापन

फार्मभित्रको फोहोरमैलालाई समयमै उपयुक्त तरिकाले व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । यसका लागि ३ किसिमका तरिकाहरू बढी प्रचलनमा रहेका छन् ।

१. डढाउने भट्टीमा डढाउनु

यो फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने अति उत्तम अभ्यास हो । यस विधिबाट फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नका लागि उच्च ताप प्रयोग गरी जैविक पदार्थको ९५ प्रतिशत भाग नष्ट गरी त्यसबाट प्राप्त खरानीलाई अन्त्यमा जमिनमुनि गाड्नुपर्दछ । फोहोरमैला जलाउने स्थान फार्म र मानववस्तीबाट टाढा हुनुपर्दछ । वातावरणीय सरोकारवालालाई यसरी भट्टीमा फोहोरमैला जलाउनाले डाइअक्सिजन जस्ता मानवका लागि हानिकारक ग्याँस निस्कन्छ भनी जानकारी गराएका छन् । यसका लागि हामीले हानिकारक ग्याँस उत्सर्जन मापन गर्ने उपकरण जडान गरी अनुगमन गर्नुका साथै डढाउने भट्टीको अभिलेख राख्नु जरुरी छ ।

२. खाल्डो वा जमिनको सतहमा डढाउनु

यो विधि फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि उत्तम अभ्यास मानिन्छ । गाड्नुपर्ने

फोहोरमैलालाई जलाउँदा त्यसको गाड्ने भागको परिमाण घट्न जान्छ । यसकारण मृत पन्छी तथा फोहोरमैलालाई गाड्नुअघि डढाउनुपर्दछ । १०० वटा कालिज जलाउनका लागि ८x३ फिट (२.४x०.९ मिटर) का दरले सतहमा क्षेत्रफलको आवश्यकता पर्दछ । मरेको कालिज वा फोहोरमैलालाई दाउरामा राखेर जलाउनुपर्दछ ।

३. गाड्नु

यो विधि फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि उत्तम अभ्यास मानिन्छ । फार्ममा मरेका कालिजलाई कुकुर बिरालो स्याल लगायतका जङ्गली जनावरले खनेर नलिकालून भनेर गाड्नुपर्दछ । यसकारण मरेका १०० वटा कालिज गाड्नका लागि कम्तीमा पनि २.३ मिटर चौडा र ३ मिटर गहिरो (७x९ फिट) खाडल आवश्यकता पर्दछ । मरेको कालिजलाई खाडलमा गाडिसकेपछि त्यसभन्दा कम्तीमा पनि २ मिटर वा ६ फिट माथिबाट माटोले भिरालो हुने गरी खाडल पुर्नुपर्दछ । खाडल पुर्दा छोप्ने माटो खाँदु हुँदैन । माटोलाई खाँदाखेरि सड्न र ग्याँसले गाडिएको स्थल चर्केर ग्याँस वा तरल पदार्थ बाहिर चुहिएर प्रदूषण गराउन सक्दछ । मरेका कालिजहरू गाड्ने ठाउँ मानववस्तीबाट टाढा हुनुपर्दछ । यसले जमिनमुनिको पानी सतहको पानी प्रदूषण गराउनुका साथै नराम्रो गन्ध आउने र रोगका संवाहकहरूसँग सम्पर्क गराउन सक्दछ । गाड्ने ठाउँ खानेपानीको कुवा तथा इनारबाट कम्तीमा पनि ५०० फिट (१५२ मिटर) टाढा हुनुपर्दछ । सतहको पानीलाई प्रदूषणमुक्त राख्नका लागि मरेको कालिज गाड्ने स्थान नजिकको खोलाबाट ५० फिट टाढा हुनुपर्दछ ।

१४. फार्म अभिलेख व्यवस्थापन

१) परिचय

फार्मका लागि भविष्यमा उपयोगी हुने या नहुने, कुन अभिलेख कति उपयोगी या अनुपयोगी छन् भनी पहिचान गरी छुट्ट्याउने, अनुपयोगीलाई धुल्याउने, उपयोगीलाई महत्त्वका आधारमा वर्गीकरण गरी भविष्यमा खोजेको बेला सहजै प्राप्त हुने गरी सुरक्षित रूपले भण्डारण गर्ने सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको समग्रतालाई फार्म अभिलेख व्यवस्थापन भनिन्छ ।

फार्मको मुटु मानिने फार्म अभिलेख व्यवस्थापनले अभिलेखको उत्पत्ति, उपयोग, संरक्षण, पुनः प्रयोग, भण्डारण र प्रयोगहीनलाई नष्ट गर्नेसम्मका क्रियाकलापहरूलाई समेट्छ । यो फार्मको ऐना हो, फार्मका राम्रा तथा नराम्रा अवस्थाको सिर्जना

कहाँबाट कसरी केका कारणले भएको हो भन्ने कुराको पत्ता लगाउन सहज हुन्छ ।

२) फार्ममा राख्नुपर्ने मुख्यमुख्य अभिलेखहरू

कालिज फार्मलाई व्यवस्थित गर्नका लागि राम्रोसँग अभिलेख राख्नुपर्छ । अभिलेखले फार्ममा सुधार गर्नुपर्ने कुराको बारेमा थाहा हुन्छ । फार्मका उन्नति तथा प्रगतिका लागि एवं समस्याहरूको समाधानका लागि अभिलेख अपरिहार्य रहेको छ । यसकारण अभिलेख फार्मका लागि ऐना हो । फार्ममा राखिने अभिलेख प्राविधिक र आयव्यय सम्बन्धित गरी मुख्यतः दुई किसिमका हुन्छन् । अभिलेख व्यवस्थापनको माध्यमबाट मासिक तथा वार्षिक आर्थिक अवस्थाको जानकारी हुन्छ । फार्ममा निम्नलिखित विषयका अभिलेखहरू राखिन्छन् ।

१. सम्पत्ति अभिलेख : जमिन, खोर, मेसिन तथा औजार आदि
२. आम्दानी र खर्चको अभिलेख दैनिक, मासिक र वार्षिक
३. दानाको अभिलेख
४. हुर्काइएका चल्लाहरूको अभिलेख
५. वार्षिक समीक्षा अभिलेख
६. फार्ममा भ्रमण गरेका व्यक्तिहरूको अभिलेख

(१) दैनिक फार्म अभिलेख

खोर नम्बर :

कालिज राखिएको कुल संख्या :

कालिजको जात :

बिक्री गर्ने अनुमानित मिति :

चल्ला राखेको मिति :

चल्लाको तौल :

चल्ला काढेको मिति :

उमेर (दिनमा)	मिति	मरेको सङ्ख्या	छाँटेको (Culling) सङ्ख्या	मृत्युदर प्रतिशत	बाँकी सङ्ख्या (Balance)	दाना खपत (ग्राममा)	शारीरिक तौल (ग्राममा)

(२) १-९ हप्ता उमेरसम्मका चल्ला हुर्काउँदा राख्नुपर्ने अभिलेख

१. कालिजको जात :

२. सुरुमा चल्ला ल्याएको सङ्ख्या :

३. यस महिनाको सुरुको चल्ला सङ्ख्या :

उमेर	हप्ता	मिति	दाना खपत केजी			जम्मा चल्ला	मृत्यु	बिक्री	बाँकी	तौल
			बिहान	बेलुका	जम्मा					
१										
२.....										
३०										
यस महिनाको जम्मा चल्ला सङ्ख्या										
गत महिनाको कुल सङ्ख्या										
हालसम्मको कुल सञ्चित सङ्ख्या										

(३) ९-१८ हप्ता उमेरसम्मका चल्ला हुर्काउँदा राख्नुपर्ने अभिलेख

१. कालिजको जात

२. सुरुमा चल्ला ल्याएको सङ्ख्या

३. यस महिनाको सुरुको चल्ला सङ्ख्या

४. उमेर दिनमा

उमेर	हप्ता	मिति	दाना खपत केजी			जम्मा चल्ला	मृत्यु	बिक्री	बाँकी	तौल
			बिहान	बेलुका	जम्मा					
६४										
६५....										
७३										
यस महिनाको जम्मा पुलेट सङ्ख्या										
गत महिनाको कुल सङ्ख्या										
हालसम्मको कुल सञ्चित सङ्ख्या										

(४) १९-७२ हसा उमेरसम्मका फुल पार्ने कालिजको अभिलेख

१. कालिजको जात
२. उमेर हसामा
३. उत्पादन समय हसामा
४. सुरुमा फुल पार्ने पोथीको सङ्ख्या
५. महिनाको सुरुमा फुल पार्ने पोथीको सङ्ख्या
६. यस महिनाको औसत फुल पार्ने पोथीको सङ्ख्या

महिनाको दिन	फुल उत्पादन हसा	मिति	सङ्कलित फुलको सङ्ख्या			दाना खपत केजी			तौल औसत	जम्मा पोथी सङ्ख्या
			बिहान	बेलुका	जम्मा	बिहान	बेलुका	जम्मा		
१										
२.....										
३२										
यस महिनाको जम्मा कालिज सङ्ख्या										
गत महिनाको सञ्चित सङ्ख्या										
हालसम्मको कुल सञ्चित सङ्ख्या										

(५) फुल उत्पादन अभिलेख

महिनाको दिन	फुल उत्पादन हसा	मिति	फुल उत्पादन सङ्ख्या				फुलको उपभोग		वाँकी फुल	औसत तौल
			सफा	फोहोर	चर्केको	जम्मा	विक्री	घर खर्च जम्मा		
१										
२.....										
३२										
यस महिनाको जम्मा फुल सङ्ख्या										
गत महिनाको सञ्चित फुल सङ्ख्या										
हालसम्मको कुल सञ्चित सङ्ख्या										

(६) स्वास्थ्यसम्बन्धी अभिलेख

उमेर दिनमा	दिन	मिति	रोग	लक्षण	प्रयोग गरेको औषधि		लगाएको खोप
					नाम	दिन	
१							
२							
३....							
३२							
यस महिनाको जम्मा खर्च							
गत महिनाको जम्मा खर्च							
हालसम्मको जम्मा खर्च							

(७) खर्च अभिलेख

सि.नं.	खरिद		परिमाण	लागेको रकम	कैफियत
	समान	सेवा शुल्क			

(८) आम्दानी अभिलेख

सि.नं.	मिति	बिक्री गरिएका समानहरू	परिमाण	दर	जम्मा

(९) आगन्तुक अभिलेख

नाम	मिति	अवलोकन गरिएको शाखा	कारण	यसअघि गएको पन्ड्डी फार्म र मिति

१५. अनुज्ञापत्र लिएर व्यावसायिक रूपमा वन्यजन्तु पालन तथा प्रजनन गर्दा लाग्ने दस्तुर

वर्ग प्रजाति	पालन तथा प्रजनन अनुमति बापतको दस्तुर	बीउ प्राणी बापतको दस्तुर (रु.) प्रतिगोटा
(क) स्तनधारी		
(अ) संरक्षित वन्यजन्तुतर्फ		
कस्तुरी मृग	१०००००	७५०००
(आ) अन्य वन्यजन्तुतर्फ		
जरायो	७५०००	६००००
चित्तल	५००००	५००००
लगुना	५००००	५००००
रतुवा	५००००	४००००
निलगाई/घोडगधा	७५०००	६००००
खरायो	१००००	१०००
दुम्सी	१५०००	२०००
बँदेल	१००००	१०००
(ख) सरिसृप		
सरिसृप प्रजाति अजिङ्गरबाहेक	५००००	५०००
(ग) उभयचर		
भ्यागुता/पाहा	१००००	१००
कछुवा	१००००	१०००
(घ) पन्ड्डी		
मुयुर	२५०००	५०००

कालिज पालन प्रविधि

कालिज	२५०००	२५००
लुइँचे	२५०००	१०००
वन कुखुरा	२५०००	१०००
बट्टाई	२५०००	१०००
च्याखुरा	२५०००	१०००
तित्रा	२५०००	१०००
पिउरा	२५०००	१०००
ढुकुर	२५०००	१०००
मैना	२५०००	१०००
सुगा	२५०००	१०००
लखान	२५०००	१०००

स्रोत : राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु नियमावली, २०३० (पाँचौं संशोधन २०७६) अनुसूची १६

१६. पन्छीपालन सम्बन्धी केही प्रचलित शब्दावली

- पोल्ट्री (Poultry)– मासु र फुलका लागि पालिने कुखुरा, हाँस, परेवा, टर्की, बट्टाई, अस्ट्रिच, इमु, लौकाट, कालिज आदि घरपालुवा चरा वा पन्छीहरू
- फउल (Fowl)– घरपालुवा चरा वा पन्छी
- एभियन (Avian)– घरपालुवा पन्छी
- फ्लोक (Flock)– चराहरूको समूह वा चराहरूको बथान
- चिकेन (Chicken)– ग्यालस डोमेस्टिक्स (Gallus Domesticus) अन्तर्गत पर्ने सबै जातका कुखुराहरू
- एग (Egg)– करिबकरिब गोलो नयाँ उत्पादन गर्ने खालको जुनकी पोथी चराबाट प्राप्त भएको यसको बोक्रा चुनको गुण भएको (Calcareous) जसभित्र बच्चाको विकास हुन्छ ।
- कक (Cock)– प्राय एक वर्षभन्दा बढी उमेरका प्रौढ वा परिपक्व भालेहरू
- हेन (Hen) – प्राय एक वर्षभन्दा बढी उमेरका प्रौढ वा परिपक्व पोथीहरू
- लेयर (Layer) – सबै उमेरका फुल पार्नका लागि राखिने पोथीहरू
- ब्रोइलर (Broiler)– अपरिपक्व कुखुरा ०-८ हप्ता उमेर जसलाई मासु उत्पादनको दृष्टिले पालिन्छ ।

- कक्रेल (Cockerel) – एक वर्षभन्दा मुनिका भाले कुखुराहरू
- पुलेट (Pullet) – एक वर्षभन्दा मुनिका पोथी कुखुरीहरू
- रोस्टर (Rooster) – स्वादिलो मासुका लागि प्रयोग गरिने ३-५ महिनाभित्रका कुखुराहरू
- केपोन (Capon) – प्राय आठ महिनाभन्दा कम उमेरका अण्डकोष निकालिएका वा सुमारेको भाले चरा
- मोल्टिङ (Moulting) – पुरानो प्वाँख हटेर नयाँ प्वाख फेर्नु
- इन्कुवेसन (Incubation) वा ओथारो – प्राकृतिक वा कृत्रिम क्रियाबाट निश्चित समयमा चल्ला निकाल्नुलाई ओथारो भनिन्छ ।
- कलिङ (Culling) – बथानबाट उत्पादन क्षमता कम भएका वा अनुत्पादक पन्छीलाई छानेर हटाउने प्रविधिलाई कलिङ भनिन्छ ।
- क्यान्डलिङ (Candling) – फुलको भित्री भागको परीक्षणबाट भाले नलागेको (Infertile) फुल र भ्रूण मृत्यु भएको फुललाई छानेर हटाउने विधिलाई क्यान्डलिङ भनिन्छ ।
- ह्याचिङ (Hatching) – फुललाई चाहिने मात्रामा तापक्रम र आर्द्रता दिई फुलबाट चल्ला निकाल्नुलाई ह्याचिङ भनिन्छ ।
- वान लेयिङ पिरियड (One Laying Period) – लेयर्सको हरेक हप्ताको उत्पादनलाई एक उत्पादन अवधि भनिन्छ ।
- ब्रिड (Breed) – कुनै एक प्रकारको समूह जसको उत्पत्ति एकै ठाउँमा भएको हो, एकै प्रकारको गुण भएको र अरू जातसँग नमिल्नेलाई ब्रिड भनिन्छ ।
- डिबेकिङ (Debeaking) – चुच्चो काट्ने कार्यलाई डिबेकिङ भनिन्छ ।

सन्दर्भ ग्रन्थहरू

- कालिज पालन प्रविधि (अक्टोबर १८, २०२०) कृषि गुरु
- कालिजको व्यावसायिक फार्म (मार्च २०, २०१८) फार्म डटकम नेपाल
- सापकोटा, निरज (कात्तिक ३, २०७६) नयाँ व्यवसायको रूपमा फस्टाउँदै कालिज पालन <https://www.chanakyapost.com/?p=६४१९>
- सञ्चार संवाददाता (पुस १३, २०७५) नेपालमा पहिलो पटक कालिज व्यवसाय सञ्चालन <https://deshsanchar.com/२०१८/१२/२८/१३९४७१/>
- पुरी, युवराज (११ पुस २०७७) वैदेशिक रोजगारीको विकल्पमा कालिज पालन <http://annapurnapost.com/news/172792>

- शर्मा, जमुना वर्षा (बिहीबार २९ जेठ २०७७) कोइरालाको कुनो बन्यो कालिज फार्म
- पराजुली, डा. दिनेशप्रसाद र ठाकुर, उदयचन्द्र (२०७०/०७९) अस्ट्रिच पालन पुस्तिका, केन्द्रीय बङ्गर कुखुरा प्रवर्द्धन कार्यालय हरिहर भवन, ललितपुर
<https://sancharkarmi.com/news-details/२८४८९/२०२०-०६-११>
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा बन्यजन्तु नियमावली, २०३० (पाँचौं संशोधन २०७६)
- Common Pheasant
https://en.wikipedia.org/wiki/Common_pheasant
- WHY Are Some Pheasants Black ?
<https://www.animalshq.com/why-are-some-pheasants-black>
- Pheasants
<https://www.domesticforest.com/pheasants/>
- Government of Nepal Ministry of Forests and Environment Pheasant Conservation Action Plan 2019 - 2023
http://dnpwc.gov.np/media/publication/Pheasant_Conservation_Action_Plan_2019.pdf
- Ring necked Pheasant Identification
https://www.allaboutbirds.org/guide/Ring-necked_Pheasant/id

लेखकको परिचय

नाम : वासुदेव नाथ

आमा / बुवा : श्री धाना नाथ र धनी नाथ

स्थायी ठेगाना : डिलासैनी गाउँपालिका- ५ गोकुलेश्वर नगराउँ, बैतडी

शिक्षा : प्राविधिज्ञ प्रमाणपत्र (पशुपालन), कानुन स्नातक, जनप्रशासन र

राजनीतिशास्त्र स्नातकोत्तर

पद : पशु विकास अधिकृत

कार्यालय : राष्ट्रिय पशुपन्थी स्रोत व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर
शोधग्रन्थ :

- Internship report on 'A Study of Concept of Women's Right's and Nepal Law' 2058
- Internship report on 'A Study of Provision and Practice of Animal Slaughter House and Meat Inspection in Nepal' 2066

अनुभव : २०५१ भदौदेखि पशु सेवाको क्षेत्रमा हालसम्म कार्यरत हुनुहुन्छ ।

संस्थागत सम्बद्धता

- नेपाल एनिमल साइन्स एसोसिएसन, आजीवन सदस्य
- बाह्र पन्थी नाथ योगी संघ नेपाल, आजीवन सदस्य
- नेपाल पारा भेटेरीनरी एन्ड लाइभस्टक एसोसिएसन, केन्द्रीय सल्लाहकार

लेखरचना

- स्वच्छ मासु र उपभोक्ता अधिकार पुस्तिका र विभिन्न लेखरचनाहरू
- कालिजपालन (तपाईंको हातमा)

पुरस्कार तथा सम्मान

- सूचनामा सर्वव्यापी पहुँचसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय दिवस, २०७४ सूचना अधिकारीका लागि आयोजित निबन्ध प्रतियोगितामा प्रथम पुरस्कार, राष्ट्रिय सूचना आयोग काठमाडौं, नेपाल
- क्षेत्रीय स्तरमा राजपत्र अनङ्कित कर्मचारीमध्ये उत्कृष्ट काम गर्ने कर्मचारी पुरस्कार निजामती सेवा दिवस, २०६६ क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय मध्यमाञ्चल, हरिहर भवन, ललितपुर
- निजामती सेवा दिवस, २०६१ पुरस्कृत, क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय मध्यमाञ्चल, हरिहरभवन, ललितपुर

इमेल : basudevsnath2070@gmail.com

सम्पर्क नम्बर : ९८४१७८९८०९

पुस्तिका क्रम: ४-२०७८

प्रकाशन प्रति: ४५००

प्रकाशन:

नेपाल सरकार

कृषि तथा पशुपन्थी विकास मन्त्रालय

कृषि सूचना तथा प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा प्रकाशित

हरिहरभवन, ललितपुर

फोन नं. ०१-५४२२२५५८, ५४२५६९७, ५५२२२४८, ५५५५९२७

Email: info@aitc.gov.np, website: www.aitc.gov.np

टोल फ्रि नं.: ९६६००९९०००